

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

TERMIZ DAVLAT UNIVERSITETI

Ro‘yxatga olindi:
BD- 60230400 – 1.06.
“ ___ ” _____ 2024-yil

TILSHUNOSLIKKA KIRISH

FANINING

O‘QUV DASTURI

Bilim sohasi: 200000 – San’at va gumanitar fanlar
Ta’lim sohasi: 230000 – Tillar
Ta’lim yo‘nalishi: 60230400 – Kompyuter lingvistikasi

Fan kodi TK1105	Fan\modul turi majburiy		Ta'lim tili O'zbek		Ishlab chiqarilgan yili 2024/2025	
semestr	Har bir semestrda fan\modulning nomi	ECTS- kreditlar	Haftalik dars soatlari	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)
1	Tilshunoslikka kirish	5	4	60	90	150
2	I. Fanning mazmuni O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidentining 2016-yil 13-maydagi "Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universitetini tashkil qilish to'g'risida"gi Farmoni mazmunidan kelib chiqqan holda tilshunoslik sohasining predmeti, maqsadini yoritish, fan doirasida o'rganiladigan asosiy masalalarning mazmun-mundarijasini belgilash, talabalarda tilning grammatik strukturasi, til va jamiyat, til va tafakkur munosabatlari, til birliklari, nutq birliklari, til birliklari o'rtasidagi munosabatlar, til masalalarini tavsiflashda ichki va tashqi integratsiyadan foydalanish, shuningdek, tilshunoslik metodlariga oid bilim va ko'nikmalar hosil qilish, tilshunoslik tarixining eng muhim bosqichlari borasida tasavvur hosil qilish, tilshunoslikning tarixiy taraqqiyoti, tilshunoslik maktablari, lingvistik ta'limotlar haqida ma'lumot berish muhim vazifalardan biridir. Fanni o'qitishning maqsadi tilshunoslik sohasining predmeti, vazifalarini yoritish, fan doirasida o'rganiladigan asosiy masalalarning mazmun-mundarijasini ichki va tashqi integratsiya asosida tahlil qilish, tilning ijtimoiy tabiati, shakllanish jarayoni, taraqqiyoti, til va jamiyat, til va tafakkur munosabati, til birliklari, nutq birliklari, til birliklari o'rtasidagi munosabatlar, til sathlari, dunyo tillari tavsif va tasnifi, tilshunoslik maktablari, lingvistik tahlil metodlari, lisoniy universalialar va til strukturasi haqida ma'lumot berishdan iborat. Fanni o'qitishda yuqoridagi Farmonda ta'kidlanganidek, "o'zbek tili, uning o'ziga xos xususiyatlari, ilmiy-nazariy, falsafiy-estetik asoslarini, zamonaviy ta'lin texnologiyalarini chuqur o'zlashtirgan, davr talablariga javob beradigan yuksak malakali ilmiy va pedagog kadrlar tayyorlash; "Tilshunoslik nazariyasi" fanining vujudga kelishi va rivojlanishi bo'yicha bilimlarni o'zlashtirish, mustahkamlash; talabalarda tilshunoslik nazariyasi asoslari bo'yicha asosiy bilim va ko'nikmalarni hosil qilish, tilning ijtimoiy tabiati, ijtimoiy vazifalari, tub mohiyatini anglash, tilshunoslikning nazariy masalalariga ilmiy hamda integrativ yondashuvni shakllantirish, tilshunoslik fanining tarixiy, tilshunoslik maktablari va yo'nalishlari, tilshunoslik metodlari, lisoniy universalialar, lingvistik ta'limotlar va til strukturasi haqida bilim berish vazifalari nazarda tutiladi.					

II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari) I semestr Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:

1-mavzu. "Tilshunoslikka kirish" fanining maqsadi, vazifalari.

Tilshunoslik fanining tushunchaviy-terminologik mazmuni, tilshunoslikning boshqa fanlar bilan integratsiyasi. Tilning jamiyatdagi ko'rinishlari.

2-mavzu. Tilning ijtimoiy tabiati. Til va jamiyat. Til taraqqiyotining jamiyat taraqqiyoti bilan bog'liqligi. Kishilik tarixida urug' tili, qabila tili, elat, xalq va millat tilining o'рни. Tilning ijtimoiy vazifalari: emotiv, akkumulyativ, estetik, metalisoniy va b. vazifalar.

3-mavzu. Til va tafakkur munosabati. Til birliklari va mantiqiy tushunchalarning o'zaro munosabati. Tafakkur - tashqi moddiy olamning kishilar miyasida aks etishi. Tildagi so'zlar, so'z birikmalari va jumalarning tafakkur mahsuli ekanligi. Til birliklari va tafakkur qonunlari (birliklari).

4-mavzu. Til – ramzlar tizimi. Tilning semiotik tabiati. Til birliklarining tizim sifatidagi munosabati. Til strukturasi elementlari – til sathlari. Tilshunoslik fani bo'limlari.

5-mavzu: Til va nutq munosabati. Til va nutqiy faoliyat. Nutq faoliyati, og'zaki va yozma nutq. Og'zaki va yozma nutq. Yozuv va savodxonlik muammolari. Lisoniy va nutqiy birliklar. Til birliklarining alohida tizim sifatida o'zaro mutanosibligi.

6-mavzu: Til birliklari o'rtasidagi munosabatlar. Lisoniy paradigma. Til birliklari ortasidagi paradigmalik munosabatlar. Til: birliklari o'rtasidagi iyerarxik munosabatlar. Til birliklari aranjirovkasi.

7-mavzu: Yozuv – madaniy taraqqiyot mahsuli. Yozuv tarixi va turlari

Yozuv - madaniy taraqqiyot mahsuli. Yozuvning shakllanishi, rivojlanishi. Yozuv va savodxonlik muammolari. Yozma nutqni takomillashtirishning psixolingvistik asoslari.

8-mavzu. Tilning fonetik-fonologik sathi. Fonetikaning tadqiqot maqsadi va usuliga ko'ra turlari: umumiy fonetika, xususiy fonetika (tavsifiy fonetika, tarixiy fonetika), qiyosiy fonetika eksperimental fonetika. Fonetika aspektlari: 1. Fizik-akustik aspekt. 2. Anatomik-fiziologik aspekt. 3. Perseptiv aspekt. 4. Lingvistik-funksional aspekt. Fonemaning differensial va integral belgilari. Fonema nazariyalari.

9-mavzu: Tilning leksik sathi. Diaxron va sinxron leksikologiya. Leksikologiyaning semasiologiya, onomasiologiya, etimologiya, frazeologiya, so'z yasalishi kabi bo'limlar bilan aloqasi.

10-mavzu: Tilning lug'at sathi. Leiksikografiya. Tilning lug'at tarkibi. Bosh so'z va uning lugatlarda ifodalanishi. Lig'at tuzish tamoyillari. Lugat va uning turlari. Leksikografik tadqiqotlar. Ichki manba va tashqi manba.

11-mavzu: Tilning grammatik sathi. Grammatika tilning grammatik qurilishiga oid qonun-qoidalarni tahlil etuvchi sath sifatida. Grammatikaning tarkibiy qismlari: morfologiya va sintaksis. Grammatik ma'no, grammatik shakl va grammatik kategoriya. Morfologiya so'z shakli haqidagi ta'limot.

Soʻz turkumlari. Soʻzlarni turkumlarga ajratish tamoyillari. Sintaksis soʻz birikmasi va gap haqidagi taʼlimot.

12-mavzu: Tillarning shakllanishi va rivojlanishi. Tilshunoslik maktablari. Lingvistik taʼlimotlar.

13-mavzu: Dunyo tillari tavsifi va tillar tasnifi. Tillarning genealogik va tipologik tasnifi. Tilning paydo boʻlishi haqidagi farazlar. Tillarning oʻzaro taʼsiri va rivojlanishi, til oilalari. Til guruhlari. Qoʻshimchali va qoʻshimchasiz tillar. Agglyutinativ, flektiv tillar.

14-mavzu: Oltoy tillar oilasi. Dunyo tillari. Qadimiy tillar. Oʻlik tillar. Tillarning genealogik va tipologik tasniflari. Til oilalari. Til guruhlari. Turkiy tillar oilasi. Qoʻshimchali va qoʻshimchasiz tillar. Agglyutinativ, flektiv tillar.

15-mavzu. Tilshunoslikning boshqa fanlar bilan integratsiyasi. Tilshunoslik va uning boʻlimlari. Oʻzaro aloqadorlik. Til va jamiyat. Tilshunoslik va adabiyotshunoslik. Tilshunoslik va tabiiy fanlar. Tilshunoslik va ijtimoiy fanlarning oʻzaro aloqadorligi.

II. Amaliy mashgʻulotlar boʻyicha koʻrsatma va tavsiyalar.

I semester. Amaliy mashgʻulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. Tilning ijtimoiy tabiati va vazifalari.
2. Meʼyorlashtirilgan tillar. Adabiy til va shevalar. Kreol tillar. Pijin tillari. Tillarning chatishuvi masalasi.
3. Til va tafakkur. Til va nutq munosabatlari
4. Tilning semiotik tabiati. Til–ramzlar tizimi.
5. Til sathlari. Fonetik va fonologik sath.
6. Orfoepiya va orfografik tushuncha va tamoyillar
7. Tilning leksik-semantik sathi.
8. Tilning leksik taraqqiyoti. Ichki va tashqi omillar. Lugʻat tarkibi.
9. Leksikografik sath va uning tamoyillari
10. Morfemika. Morfema tushunchasi.
11. Grammatik sath. Til birliklarining alohida tizim sifatida oʻzaro mutanosibligi.
12. Yozuv va uning tarixiy ahamiyatlari.
13. Til oilalari va turkiy tillar tasnifi.
14. Sinxron va diaxron tadqiq metodlari.
15. Tilshunoslik va yondosh sohalar

III. Mustaqil taʼlim va mustaqil ishlar.

I semester. Mustaqil taʼlim uchun tavsiya etiladigan topshiriqlar:

1. Tilning tizim sifatidagi mohiyati.
2. Tilshunoslik va semiotika.
3. Sharq mutafakkirlarining til shakllanishiga oid qarashlari.
4. Til oilalari. Hind-yevropa tillari oilasi. Roman tillari.
5. Leksemaning semanlik tabiati: leksema, semema va sema.
6. Lugʻaviy sath taraqqiyotining ichki va tashqi manbalari.

	7. Lug'aviy birliklarning qo'llanish doirasiga ko'ra guruhlanishi: iste'mol doirasi chegaralangan va keng iste'mol qatlami. 8. Terminlarning monosemantik xarakteri. 9. Frazemalarning semantik turlari: omonim, sinonim, antonim iboralar. 10. Grammatika – til strukturasi o'rganuvchi soha sifatida. Morfologiya va sintaksis. 11. Grammatik ma'noni ifodalovchi vositalar. 12. Fonema nazariyasi tarixidan. Fonemalar haqida turli fonologik maktab vakillarining fikrlarini o'rganish.
3	V. Fan o'qitilishining natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar) Fanni o'zlashtirish natijasida talaba: - tilning ijtimoiy tabiati, ijtimoiy vazifalari, til va jamiyat munosabati, til va tafakkur munosabati, lison va nutq munosabati, asosiy lisoniy munosabatlar, til birliklari va nutq birliklarining o'zaro mutanosibliigi, tilning semiotik tabiati, tilning ramzlar tizimi sifatidagi ta'rifi, til sathlari, lisoniy paradigma asoslari, lisoniy tasnif asoslari, tilning tarixiy taraqqiyoti va o'zgaruvchanligi, dunyo tillari va tillar tasnifi, tilshunoslikning ijtimoiy fanlar bilan bog'liqligi, tilshunoslikning tabiiy fanlar bilan aloqadorligi, qadimgi asrlar tilshunosligi. O'rta asrlar tilshunosligi, Yevropa uyg'onish davridagi tilshunoslik haqida tasavvurga ega bo'lishi; -tilshunoslik va ijtimoiy, tabiiy fanlar kesimida paydo bo'lgan zamonviy integratsion fanlarni, qiyosiy-tarixiy tilshunoslik nazariyasi va metodlari, tilning ijtimoiy vazifalari, struktur tilshunoslik nazariyalari va metodlarini bilishi va ulardan foydalanishi; -tillarning tipologik tasnifini faktik material asosida yoritish, til tiplarining asosiy belgilarini farqlash, morfologik tasnifni agglyutinativ va flektiv tillar misolida tahlil qilish, morfologik shakllarning xilma-xilligi, tillarning morfologik tipologiyasini tahlil qilish, geneologik tasnifni til oilalari va til guruhlari asosida izohlash, agglyutinativ tillar, flektiv tillar, qardosh va qardosh bo'lmagan tillar o'rtasidagi munosabatni yoritish, lisoniy va nutqiy birliklarning o'zaro munosabatini tahlil qilish, tilni umumiy, nutqni xususiy, psixofiziologik jarayon sifatida asoslash, til, tafakkur va nutq munosabatini integrativ yondashuv asosida izohlash, tilshunoslik nazariyasi masalalari haqida mustaqil fikr yuritish olish, diaxron tadqiqot metodlaridan foydalanish, sinxron tadqiqot metodlarini qo'llay bilish ko'nikmalariga ega bo'lishi; -tilning tarixiy taraqqiyoti va o'zgaruvchanligini integratsiya asosida tahlil qilish, leksik-semantik hodisalarni anglash kompetensiyasiga ega bo'lishi kerak.
4.	VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari: -ma'ruzalar; -amaliy ishlarni bajarish va xulosalash; -interfaol keys-stadilar; -blits-so'rov; - guruhlarda ishlash;

	-taqdimotlarni qilish; -jamo'a bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar.
5	VII Kreditlarni olish uchun talablar: Talabalarning bilimini baholash va kreditlarni to'plash jarayoni O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirining 2018-yil 9-avgustdagi 19-2018-son buyrug'i bilan tasdiqlangan "Oliy ta'lim muassasalarida talabalar bilimini nazorat qilish va baholash tizimi to'g'risida"gi Nizom talablari asosida belgilanadi. 1. Nazoratlarni amalga oshirish tartibi. Oraliq nazorat: o'tilgan mavzular asosida og'zaki shaklda o'tkaziladi. Yakuniy nazorat: semestr davomida o'tilgan mavzular bo'yicha yozma shaklda o'tkaziladi. Izoh: Oraliq nazorat turi har bir fan bo'yicha fanning xususiyatidan kelib chiqqan holda 2 martagacha o'tkazilishi mumkin. Talabani oraliq nazorat turi bo'yicha baholashda, uning o'quv mashg'ulotlari davomida olgan baholari inobatga olinadi. Nazoratlarning o'tkazilishi muddatlari muyyan o'quv yilida tasdiqlangan o'quv jarayoni jadvali asosida tashkil etiladi. 2. Talabalarning bilimini baholash mezonlari: -talaba mustaqil xulosa va qaror qabul qiladi, ijodiy fikr lay oladi, mustaqil mushohada yuritadi, olgan bilimni amalda qo'llay oladi, fanning mohiyatini tushunadi, biladi, ifodalay oladi, aytib beradi hamda fan bo'yicha tasavvurga ega deb topilganda 5 (a'lo) baho; -talaba mustaqil mushohada yuritadi, olgan bilimni amalda qo'llay oladi Kursning mohiyatni tushunadi, biladi, ifodalay oladi, aytib beradi hamda fan bo'yicha tasavvurga ega deb topilganda 4 (yaxshi) baho; -talaba olgan bilimni amalda qo'llay oladi, fanning mohiyatni tushunadi biladi, ifodalay oladi, aytib beradi hamda fan bo'yicha tasavvurga ega deb topilganda 3 (qoniqarli) baho; -talaba fan dasturini o'zlashtirmagan, fanning mohiyatini tushunmaydi hamda fan bo'yicha tasavvurga ega emas deb topilganda 2 (qoniqarsiz) baho bilan baholanadi.
6.	Asosiy adabiyotlar 1. Abduazizov A. Tilshunoslik nazariyasiga kirish. -Toshkent, 2010. 2. Irisqulov L. Tilshunoslikka kirish. -Toshkent, 2009. 3. Rasulov R. Umumiy tilshunoslik. -Toshkent, 2013. 4. Yo'ldoshev I. va b. Mutaxassislikka (tilshunoslikka) kirish. -Toshkent: Sanoat Nur Fayz, 2020. 320 b. 5. Xolmanova Z. Tilshunoslik nazariyasi. -Toshkent: Sanoat Nur Fayz, 2020.-256 b. Qo'shimcha adabiyotlar 6. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. – Тошкент: Ўзбекистон, 2016.

7. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халкимиз билан бирга қураимиз. – Тошкент: Ўзбекистон, 2017.
- В. Мирзиёев Ш.М. Кунун устуворлиги ва инсон манфаатларими - юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. Тошкент: Ўзбекистон, 2017.
9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисидаги Фармони ("Халқ сўзи". 2017 йил, 8 февраль).
10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора тadbillari tug'ish karori ("Халқ Со'зи, 2017 йил, 21 апрел).
11. Abduazizov A., Sheremetova A. Umumiy tilshunoslik. Toshkent, 2004 yil.
12. Bushuy A.M., Safarov Sh. Til qurilishi: tahlil metodlari va metodologiyasi. -Toshkent: Fan, 2007.
13. Borbala Rixter. Nazariy va amaliy tilshunoslikning ilk qadamlari. Budapesht, 2006 yil.
14. Dadaboyev H. Tilshunoslik nazariyasi va metodologiyasi. - Toshkent, 2004.
15. Lingvistik ensiklopedik lug'at M. 1990
16. Nemchevo V.N. Balandlik. Universitetlar uchun ta'lim. M.-Дрофа, 2008-703.
17. Nurmonov A. Struktur tilshunoslik ildizlari va yo'nalishlari. Ayon 2006
18. Nurmonov A. Lingvistik belgi nazariyasi-Toshkent: Fan, 2008
19. Nurmonov A. Linvistik tadqiq metodologiyasi va metodlari. -Toshkent, 2011
20. Rahmatullayev Sh. Sistem tilshunoslik asoslari. -Toshkent, 2007.
21. Piter T. Daniels (2001) Tilshunoslik qo'llanmasida yozuv va til. Arnoff tomonidan tahrirlangan, M., Rees-Miller, I. P.66
22. Xolmanova Z. Tilshunoslikka kirish-Toshkent, 2007.
23. Xojiyev A. Tilshunoslik terminlari lug'at. -Toshkent, 2002 yil,
24. Dadaboyev H., Xolmuradova M. Tilshunoslik nazariyasi. O'quv-uslubiy majmua-Toshkent, 2020.

Elektron manbalar

<http://www.zivonet> <http://www.thinsan.com>
<http://www.literature.uz>
<http://www.genhisphilol.ru>.
<http://en.wikipedia.org/wiki/Structuralism>.
<http://www.brocku.ca/english/courses/4F70/struct.html>.
www.literature.uz
www.genhisphilol.ru.
<http://en.wikipedia.org/wiki/Structuralism>.
<http://www.brocku.ca/english/courses/4F70/struct.html>.

Termiz davlat universiteti tomonidan ishlab chiqilgan va tasdiqlangan.

Fanning o'quv dasturi Termiz davlat universiteti Kengashining 2024-yil "30.08" dagi "1" -son qarori bilan tasdiqlangan.

Fanning o'quv dasturi O'zbek filologiyasi fakultetining 2024-yil "29.08" dagi "1" -son qarori bilan tasdiqlangan.

Fanning o'quv dasturi "O'zbek tilshunosligi" kafedrasining 2024-yil "28.08" dagi "1" -sonli qarori bilan tasdiqlangan.

Fan/modul uchun mas'ul:

Turdimurodov Sirojiddin Eshqobilovich – Termiz davlat universiteti "O'zbek tilshunosligi" kafedrasida katta o'qituvchisi, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori.

Taqrizchi:

O.Shukurov – Qarshi davlat universiteti dotsenti.f.f.d. (DCs)

N.Raimova – Termiz pedagogika instituti f.f.f.d. (PhD)